

a certain way or refrain from specific actions guided by their own understanding of spiritual and cultural values, personal awareness of good and evil, honor and dignity, duties to society, conscience and justice. The obtained and published results of the research can be used by lawyers in carrying out activities to protect public morality and morals, as well as by scientists in conducting further intelligence in this area.

Keywords: *ethics, criminal offenses, morals, pornography, prostitution, debauchery, public morality, pimping.*

УДК 343.9.018

DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-189-193

Андрій КОВАЛЕНКО[®]
доктор юридичних наук, доцент
(ГУНП в Київській області)

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ НЕГАТИВНИЙ ЧИННИК У ПОВУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ, СУТНОСТІ ТА ОЗНАК

Здійснено аналіз поняття, сутності та ознак злочинності як деструктивного фактора в розбудові правової Української держави. Установлено, що поняття «правова держава» охоплює обов'язкове гарантування визначених законом прав і свобод людини та громадянина на основі принципу верховенства права виключно в інтересах громадян. Додатково аргументовано обов'язок держави (у вигляді її інституцій) створювати належні умови для рівного використання всіма громадянами своїх прав і свобод. Наголошено, що детермінанти злочинності, які одночасно виступають її ознаками, деструктивно впливають на основи державності, що негативно відображається як на функціонуванні всіх державних інститутів, так і на можливості їх подальшого розвитку в умовах боротьби із зовнішніми руйнівними факторами.

Серед найбільш точних і детальних ознак злочинності визначено такі, як протиправність, систематичність і масовість. З'ясовано, що взаємопов'язаність деструктивного впливу злочинності як соціального прояву з процесом розбудови правової держави обумовлена тим, що основний об'єкт злочинних посягань – базова характеристика правової держави, а це обумовлює дуалістичний характер такого явища: потребує, з одного боку, належного забезпечення, а з іншого – протидії деструктивним факторам. Акцентовано, що злочинність на сучасному етапі, з урахуванням особливостей її структури, обсягів зростання та елементів системи, а також інших поточних характеристик, формує основну загрозу для стабільного та послідовного розвитку інституту демократії в Україні, який є запорукою та однією з необхідних умов утвердження правової держави, створення стандартів дотримання прав і свобод людини та громадянина. Перспектива подальшого наукового опрацювання зазначеної тематики полягає у визначенні заходів оптимізації механізму реагування на злочинність у контексті забезпечення правової державності.

Ключові слова: *злочинність, правова держава, детермінанти, сутність, ознаки злочинності.*

Постановка проблеми. Сьогодні пріоритетним напрямом функціонування держави як правового осередку організації суспільства є забезпечення можливості реалізації кожним своїх прав без ризику посягання на права інших осіб. З еволюцією різних держав і світу загалом питання належного функціонування правових інституцій, що мають на меті утвердження правового статусу людини та громадянина, із кожним роком набуває все більшої актуальності.

У сфері запобігання протиправним посяганням на права та свободи людини й громадянина організовано нерозривний взаємозв'язок. З одного боку, належної наукової та законодавчої уваги потребує питання нормативно-правового регулювання інституту прав і свобод людини та громадянина. З іншого ж боку, це питання пов'язане з реалізацією безпосередніх функцій і виконанням обов'язків уповноваженими особами органів охорони право-

© Коваленко А.В., 2021

ORCID iD:<https://orcid.org/0000-0001-9739-8219>

avk130119@gmail.com

порядку зокрема та цими ж органами як інститутами державної влади загалом щодо організації належного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також дієвої протидії злочинним факторам у суспільстві.

Національна поліція України та інші органи охорони правопорядку здійснюють свої повноваження виключно в межах і в спосіб, передбачений законодавством України. Окремим питанням у цьому контексті постає ефективна протидія злочинним факторам з урахуванням сучасних викликів суспільства, що дозволить забезпечити стабільність інституту прав і свобод людини та громадянина.

Сучасна система протидії та запобігання злочинності володіє широким інструментарієм, що дозволяє ефективно реагувати на виклики, проте дослідження поняття, сутності й ознак злочинності як одного з негативних факторів у формуванні правової держави є пріоритетним завданням вітчизняної науки та практики.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Багато авторитетних вітчизняних та закордонних учених неодноразово досліджували як актуальні питання сутності та процесу розбудови правової держави як основоположної мети, що містить широку кількість завдань, які потребують реалізації, так і проблему визначення поняття, сутності та ознак злочинності як основного деструктивного фактора в суспільстві.

Питання деструктивного впливу злочинності (його поняття, сутності та ознак) на процесі розбудови правової держави неодноразово поставали наріжним каменем у наукових дослідженнях таких учених, як О. Британська, М. Валуйська, В. Голіна, Б. Головкін, А. Заєць, К. Ващенко В. Куц, О. Коваленко, В. Корнієнко, О. Лисодед, О. Литвак, В. Лихолоб, А. Михайлов, В. Філонов та ін.

Метою статті є наукове визначення поняття, сутності та ознак злочинності як основного негативного фактора в процесах розбудови України як правової держави.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, серед яких: аналіз підходів до розуміння поняття та сутності правової держави; окреслення поняття сутності та ознак злочинності як одного з основних деструктивних факторів у розбудові правової держави; з'ясування основних факторів і рис злочинності, що найбільш негативно впливають на розвиток правової держави, формування пропозицій щодо їх подолання.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері розбудови України як правової держави. Предметом дослідження є поняття, сутність та ознаки злочинності як одного з основних деструктивних факторів розбудови правової Української держави.

Виклад основного матеріалу. Дослідження злочинності як основного негативного чинника в побудові правової держави є пріоритетним завданням вітчизняної науки. Аналіз сучасних поглядів науковців, позицій практиків, а також матеріалів кримінальних проваджень та судових ухвал дозволяє сформулювати загальне розуміння явища злочинності, його основних ознак та виокремити важливі положення щодо ефективної протидії злочинності як масовому соціальному деструктивному фактору.

Правова держава, якою проголошена Україна у статті 1 Конституції України, на думку вітчизняних учених, це така держава, у якій створені необхідні умови для становлення достатнього рівня матеріальної забезпеченості громадян, розвиненої економіки, високого рівня правосвідомості та культури населення. Правова держава неможлива за відсутності демократії [1].

Одним із найбільш фундаментальних і ґрунтовних є погляд А. Зайця, який вважає, що в правовій державі принцип зв'язаності правами та свободами людини й громадянина має пронизувати всю політико-правову надбудову держави, «бути критерієм для усвідомлення меж втручання держави в суспільне життя, гарантованості усіх інших прав і свобод людини і громадянина» [2].

Крім цього, у різні історичні етапи розвитку України дослідники визначали поняття правової держави по-різному. Так, В. Ващенко й В. Корнієнко вважають, що правова держава – це такий тип держави, основними ознаками якої є верховенство права, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави [3], а Р. Гринюк переконаний, що правова держава – це та держава, яка правом зобов'язана гарантувати й захищати права й свободи людини і громадянина [4].

Таким чином, аргументуючи поняття правової держави в контексті дослідження злочинності як одного з деструктивних факторів, що негативно впливає на її формування та утвердження, підкреслимо, що сутність правової держави полягає в обов'язковості гарантування нею визначених законом прав і свобод людини та громадянина на підставі принципу верховенства права виключно в інтересах громадян.

Пов'язуючи це поняття з деструктивністю впливу злочинності як соціального прояву,

звернемо увагу, що оскільки основним об'єктом злочинного посягання є права та свободи людини й громадянина, а вони, у свою чергу, є базовою характеристикою правової держави, їх охорона та захист від таких посягань стає основоположним завданням.

Водночас сьогодні кримінологія як наука активно досліджує питання злочинності в контексті протидії йому та у взаємозв'язку з євроінтеграційними прагненнями.

Термінологічний аналіз окресленої проблематики демонструє, що вчені здебільшого розглядають злочинність як невід'ємну, обумовлену внутрішньою та зовнішньою детермінацією еволюційно мінливу схильність людей та їх спільнот до деструктивності у формі кримінальних правопорушень, а також реальні прояви останньої, що піддаються кількісній та якісній інтерпретації [5].

Питання сутності злочинності досліджували багато вітчизняних учених, і це необхідно врахувати під час нашого дослідження фрагментарних елементів злочинності як негативного чинника в побудові правової держави.

Наприклад, О. Литвак указував у своїй монографії, що «злочинність – відносно масове явище кожного суспільства, що складається з сукупності окреслених кримінальним законом вчинків, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часу» [6, с. 37]. На думку колективу авторів, злочинність – це «відносно усталене, самодетермінуюче, антагоністичне явище, яке характеризується кількісними та якісними показниками» [7, с. 12].

Таким чином, можна визначити деструктивний вплив злочинності на розвиток правової Української держави як одне з основних і найбільш загрозливих соціальних явищ, оскільки вона безпосередньо ставить під загрозу реалізацію демократичних засад загалом, а також прав і свобод людини та громадянина зокрема.

Питанням злочинності приділяють значну увагу не тільки в окремих країнах, а й у масштабі регіональних (до числа яких належать Європол, Євроюст та ін.) та міждержавних (Інтерпол, ФАТФ (Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів), Конгрес ООН із запобігання злочинності та з кримінального правосуддя) організацій [8, с. 11].

Водночас зазначені ретроспективні погляди окремих учених дають підстави аргументувати, що такі характеристики, як усталеність, самодетермінація, масовість, сприйняття суспільством та інші, найбільш негативно впливають на розвиток не лише правового суспільства, а й будь-якого іншого, що не орієнтоване на побудову демократичних принципів у своїй структурі.

Окремі дослідники звертають увагу на те, що злочинність за своєю суттю неоднорідне явище, її поняття, ознаки, система та механізми взаємодії є предметом дослідження багатьох учених, оскільки саме через розуміння цих процесів можливий розвиток напряму запобігання їй [9].

Наведене вище вказує на необхідність додаткового аналізу сутності злочинності та її ознак.

Детермінанти злочинності деструктивно впливають на основи державності, що негативно відображається як на функціонуванні всіх державних інститутів, так і на можливості їх подальшого розвитку в умовах боротьби із зовнішніми руйнівними факторами. Це, на нашу думку, відображає сутність злочинності в контексті формування правової держави.

Окремим питанням є визначення ознак злочинності, що дають змогу здійснити більш ґрунтовний сутнісний аналіз і сформуванню єдиної позиції щодо визначення самого поняття, а також його доповнення похідними характеристиками.

Позиції дослідників із цього питання різняться. Наприклад, А. Богатирьов зазначає, що ознаками злочинності є «крайній вид соціальної відхиленості людини, громадянина; негативність (у частині завдання шкоди суспільству та його членам); масовість; перебування в правовому полі; взаємно не пов'язана сукупність актів протиправної поведінки; неоднорідність; класифікаційність».

Серед найбільш точних і детальних ознак злочинності в іншій юридичній літературі наявні такі, як протиправність, систематичність, масовість. На нашу думку, цей підхід є більш диференційованим та зваженим. Застосування окремих теоретичних характеристик до поняття злочинності може викликати неточності в правозастосуванні, а таке визначення основних ознак влучно передає її зміст.

Так, протиправність, на нашу думку, є така соціальна поведінка, що суперечить унормованим у чинному законодавстві положенням, які забезпечують правопорядок у конкретному суспільстві. Таким чином, у контексті поняття злочинності протиправність виступає сутнісною, базовою характеристикою, що відображає факт порушення унормованої та прийнятої в суспільстві моделі поведінки.

Під систематичністю в контексті поняття злочинності ми розуміємо певну кількість

протиправних дій, що вчиняються різними особами неодноразово протягом певного проміжку часу (наприклад, місяця, року, десятиріччя) та спрямовані на порушення норм права.

Масовість як ознака злочинності, що деструктивно впливає на розбудову правової Української держави, полягає в наявності великої кількості актів протиправної поведінки в одному соціальному просторі. Поодинокість же випадків протиправної поведінки не носить характеру злочинності як соціального явища.

Висновки. На підставі проаналізованого поняття, сутності та ознак злочинності в контексті побудови правової держави можемо аргументувати такі висновки:

1. Поняття правової держави охоплює обов'язкове гарантування визначених законом прав і свобод людини та громадянина згідно з принципом верховенства права виключно в інтересах громадян.

2. Зазначені детермінанти злочинності деструктивно впливають на основи державності, зокрема на функціонування всіх державних інститутів.

3. Найбільш точними ознаками злочинності є протиправність, систематичність і масовість.

4. Взаємопов'язаність деструктивного впливу злочинності як соціального прояву з процесом розбудови правової держави обумовлена тим, що охорона і захист від посягань на права та свободи людини й громадянина є основоположним завданням останньої.

5. На сучасному етапі злочинність, з урахуванням особливостей її структури, обсягів зростання та елементів системи, а також інших поточних характеристик, формує основну загрозу для стабільного та послідовного розвитку інституту демократії в Україні, що є запорукою та однією з необхідних умов на шляху утвердження правової держави.

Список використаних джерел

1. Політологія для вчителя: навч. посібн. для студ. педаг. ВНЗ / за заг. ред. К. О. Ващенко, В. О. Корнієнка. Київ : Вид-во ім. М. П. Драгоманова, 2011. URL : <http://posibnyky.vntu.edu.ua/politolog/84..htm>.
2. Засць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізм реалізації: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1999. 36 с.
3. Корнієнко В. О. Державна влада та права людини у правовій державі: проблеми та перспективи взаємовідносин. *Актуальні проблеми держави та права*. 2008. Вип. 2. С. 98–104.
4. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. Київ : Концерн «Видав. дім «Ін Юре», 2004. 388 с.
5. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 34–39. URL : <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>.
6. Литвак О. М. Держава і злочинність : монограф. Київ : Атіка, 2004. 304 с.
7. Криминологія : учеб. для учеб. зав. МВД Украины / В. Г. Лихолоб, В. П. Филонов, О. И. Коваленко, А. Е. Михайлов ; под ред. В. Г. Лихолоба и В. П. Филонова. Киев [б. в.] ; Донецк [б. в.], 1997. 398 с.
8. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 514 с.
9. Британська О. Суб'єкти запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. С. 124–127.

Надійшла до редакції 15.03.2021

References

1. Politologhiya dlya vchytelya [Political science for a teacher] : navch. posibn. dlya stud. pedah. VNZ / za zah. red. K. O. Vashchenka, V. O. Korniyenka. Kyuyiv : Vyd-vo im. M. P. Drahomanova, 2011. URL : <http://posibnyky.vntu.edu.ua/politolog/84..htm>. [in Ukr.]
2. Zayets', A. P. (1999) Pravova derzhava v Ukrayini: kontseptsiya i mekhanizm realizatsiyi [The rule of law in Ukraine: the concept and mechanism of implementation] : avtoreferat dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01 / Kyuyiv. un-t im. T. Shevchenka. Kyuyiv. 36 s. [in Ukr.]
3. Korniyenko, V. O. (2008) Derzhavna vlada ta prava lyudyny u pravoviy derzhavi: problemy ta perspektyvy vzayemovidnosyn [State power and human rights in the rule of law: problems and prospects of relations]. *Aktual'ni problemy derzhavy ta prava*. Vyp. 2. S. 98–104. [in Ukr.]
4. Hrynyuk, R. F. () Ideya pravovoyi derzhavy: teoretyko-pravova model' i praktychna realizatsiya [The idea of the rule of law: theoretical and legal model and practical implementation]. Kyuyiv : Kontsern «Vydav. dim «In Yure», 2004. 388 s. [in Ukr.]
5. Kuts, V. (2016) Ponyattya zlochynnosti [The concept of crime]. *Naukovyy chasopys Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrayiny*. № 2. CH. 2. S. 34–39. URL : <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/>

ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf. [in Ukr.]

6. Lytvak, O. M. (2004) *Derzhava i zlochynnist'* [State and crime] : monohraf. Kyuyiv : Atika., 304 s. [in Ukr.]

7. Kryminolohyya [Criminology] : ucheb. dlya ucheb. zav. MVD Ukrainy / V. H. Lykholob, V. P. Fylonov, O. Y. Kovalenko, A. E. Mykhaylov ; pod red. V. H. Lykholoba y V. P. Fylonova. Kyev [b. v.] ; Donetsk [b. v.], 1997. 398 s. [in Ukr.]

8. Kryminolohiya [Criminology]: Zahal'na ta Osoblyva chastyny : pidruch. / V. V. Holina, B. M. Holovkin, M. YU. Valuys'ka, O. V. Lysodyed ta in.; za red. V. V. Holiny i B. M. Holovkina. Kharkiv : Pravo, 2014. 514 s. [in Ukr.]

9. Brytans'ka, O. (2019) Sub'yekty zapobihannya zlochynnosti nepovnitnikh v Ukraini [Subjects of juvenile delinquency prevention in Ukraine]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. S. 124–127. [in Ukr.]

SUMMARY

Andriy V. Kovalenko. Crime as the main negative factor in building the rule of law: to define the concept, essence and signs. The article analyzes the concept, essence and features of crime as a destructive factor in the development of the rule of law in Ukraine. It is established that the concept of the rule of law covers the obligation of the state to guarantee the rights and freedoms of man and citizen determined by law, guided by the principle of the rule of law exclusively in the interests of citizens. It is further argued that the concept of the rule of law also covers the obligation of the state (in the form of its institutions) to ensure and create appropriate conditions for the equal use of all rights and freedoms by all citizens and individuals. It is argued that the determinants of crime, which simultaneously act as its features, have a destructive effect directly on the foundations of statehood, which negatively affects the functioning of all state institutions and their ability to further develop in the fight against external destructive factors.

The author presents an approach to the definition of signs of crime, which consists in the fact that among the most accurate and detailed signs of crime in the legal literature are such as: «illegality», «systematic», «mass». It is found out, on the basis of the analyzed positions of scientists, that the interconnectedness of the destructive influence of crime as a social manifestation with the process of building the rule of law in Ukraine is due to the fact that the main object of criminal encroachment is the basic characteristic of the rule of law (requires on the one hand proper support, and on the other-counteraction to destructive factors). The positions presented in the article emphasize that modern crime, taking into account the peculiarities of its structure, growth and elements of the system, as well as other current characteristics, poses a major threat to the stable and consistent development of democracy in Ukraine, which is a guarantee and one on the necessary conditions for the establishment of the rule of law in Ukraine. Emphasis is also placed on the fact that the prospect of further scientific study of this topic is to determine measures to optimize the mechanism for responding to crime in the context of ensuring the rule of law in Ukraine.

Keywords: *crime, rule of law, signs, determinants, essence, signs of crime.*